HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

עלויי קא מעלי ליה דאמר רב חסדא [א]מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין אלא סתום ועשאו פתוח גרועי קא מגרע ליה דאמר ר' ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא [ב]מנצפך צופים אמרום ותיסברא והכתיב [1]אלה המצות [ג]שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא מיהוה הואי מידע לא הוה ידעין הי באמצע תיבה הי בסוף תיבה ואתו צופים תקנינהו [ד]ואכתי אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרו ויסדום גופא א"ר חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין ואמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ כגון נבוב בובן [ה](רהב בהר) סרו ורס: אמרי ליה רבנן לריב"ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו אל"ף בי"ת אלף בינה גימ"ל דל"ת גמול דלים מ"ט פשוטה כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים ומ"ט פשוטה כרעיה דדל"ת לגבי גימ"ל דלימציה ליה נפשיה ומ"ט מהדר אפיה דדל"ת מגימ"ל דליתן ליה בצינעה כי היכי דלא ליכסיף מיניה ה"ו זה שמו של הקב"ה ז"ח ט"י כ"ל ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעוה"ב מ"ם פתוחה מ"ם סתומה מאמר פתוח מאמר סתום נו"ן כפופה נו"ן פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט ס"ע סמוך עניים ל"א [ו]סימנין עשה בתורה וקנה אותה פ' כפופה פ' פשוטה פה פתוח פה סתום צד"י כפופה וצד"י פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט היינו נאמן כפוף נאמן פשוט הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו מכאן שנתנה התורה במנוד ראש קו"ף קדוש רי"ש רשע מאי טעמא מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש אמר הקב"ה אין אני יכול להסתכל ברשע ומאי טעמא מהדרה תגיה דקו"ף לגבי רי"ש אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי ומ"ט כרעיה דקו"ף תלויה [ז]דאי הדר ביה ליעייל וליעול בהך מסייע ליה לריש לקיש [ח]דאמר ר"ל מ"ד [2]אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעים אותו ש"ין שקר ת"ו אמת מאי טעמא שקר מקרבן מיליה אמת מרחקא מיליה שיקרא שכיח קושטא לא שכיח ומ"ט שיקרא אחדא כרעיה קאי ואמת מלבן לבוניה קושטא קאי שיקרא לא קאי א"ת ב"ש אותי תעב אתאוה לו ב"ש בי לא חשק שמי יחול עליו ג"ר גופו טימא ארחם עליו ד"ק דלתותי נעל קרניו לא אגדע עד כאן מדת רשעים אבל מדת צדיקים א"ת ב"ש אם אתה בוש ג"ר ד"ק אם אתה עושה כן גור בדוק ה"ץ ו"פ חציצה הוי בינך לאף ז"ע ח"ס ט"ן ואין אתה מזדעזע מן השטן י"ם כ"ל אמר [שר של] גיהנם לפני הקב"ה רבונו של עולם לים כל אמר הקב"ה אח"ס בט"ע גי"ף אני חס עליהם מפני שבעטו בגיף דכ"ץ דכים הם כנים הם צדיקים הם הל"ק אין לך חלק בהן ומרז"ן ש"ת אמר גיהנם לפניו רבונו של עולם מרי זניני מזרעו של שת א"ל א"ל ב"ם ג"ן ד"ס להיכן אוליכן (א) לגן הדס ה"ע ו"פ אמר גיהנם לפני הקב"ה רבונו של עולם עיף אנכי ז"ץ ח"ק הללו זרעו של יצחק ט"ר י"ש כ"ת טר יש לי כיתות של עובדי כוכבים שאני נותן לך:

מתני'

עלויי קא מעלי ליה. שהיתה מ"ם סתומה בלוחות אבל מ"ם פתוחה לא היתה בלוחות כדמפרש מנצפך צופים אמרום וכיון דאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים לא אפשר לאוקומיה אלא בסתומה דהואיל והכתב היה נראה משני עבריהם היה לה ליפול אם לא שבנס היה עומד אבל פתוחה אין בה נס ע"כ מנצפך דרבי ירמיה דאמר צופים אמרום בפתוחים קאמר. יש שמקשין סוגיא זו על סוגיא דאמר במגילה[ט] דרמינן הא דר' ירמיה אהא דרב חסדא אלמא תרוייהו בסתומין ואין זו קושיא שכן דרך הש"ס המקשן מהפך הסברא כאן כדי שיקשה ובמקום אחר מהפכו לפי הקושיא ואי הוה בעי התם לתרוצי כי איתמר דרב חסדא בסתומין ודר' ירמיה בפתוחין הוה מתרץ ליה אלא תירוצא מעליא שני ליה התם וה"נ: **מיהוה הוה.** תרוייהו ולא (ב) ידעי הי באמצע תיבה כו': **ונקרא מבחוץ.** האותיות הפוכות והתיבה הפוכה ולא אשמועינן אלא שהיה החקק נוקב את כל הלוח ולפיכך היו מ"ם וסמ"ך בנס: **נבוב בהר סרו.** לא היו בלוחות אלא תיבה בעלמא נקט: **אלף בינה.** למוד תורה: **מ"ט פשיט כרעיה דגימ"ל לגבי דלי"ת.** ולא לגבי בי"ת: **מ"ט פשיט כרעיה דדלי"ת לגבי גימ"ל.** ולא לגבי ה"א שמושכה קצת לצד גימ"ל: **דלימליה ליה.** עני נפשיה ולא יטריחנו לבעל הבית לרוץ אחריו: **ה"ו.** כמו אני והו (סוכה דף מה.) שמות הם: **ומטיב לך.** היינו טי"ת: **ירושה.** היינו יו"ד: **כתר.** היינו כ"ף: **לעולם הבא.** היינו למ"ד: **מאמר פתוח ומאמר סתום.** יש דברים שנתן רשות לדורשן ויש שאתה מצווה לסותמן כגון מעשה מרכבה: **נאמן כפוף.** אדם כשר צריך להיות כפוף ועניו וסופו להיות פשוט וזקוף לעולם הבא: **סימנים.** של סדר שמועות דתנא או אמורא בגירסא דלא תשכח אחת מהן כגון אלו שבש"ס: **פה פתוח.** בשעת המכנסים פזר[י]: **פה סתום.** בשעת המפזרים כנס[כ] אם יש גדול ממך: **במנוד ראש.** ברתת וענוה יתירה: **מ"ט מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש.** לישנא דמעליא הוא שאחוריו של רי"ש לגבי הקו"ף. שאין הקב"ה רוצה להסתכל בפני רשע: **תגא דקו"ף.** כמין זיי"ן שעושין בסופו של גג קו"ף: **כרעיה דקו"ף תלוי.** שאינה נדבקת עם גגה: **ליעול בהך.** יקיף תחת רגלי הקו"ף ויכנס בפתח של ימין: **מסייעין אותו.** ומכינין לו פתח: **הוא יליץ.** מעצמו יליץ לא יסייעוהו ולא ימנעוהו: **ואם לענוים.** ולמדה טובה הוא נמשך: **יתן חן.** יסייעוהו מן השמים: **מקרבן מיליה.** אותיותיו קרובות שלשתן קרובות כסדרן של אלפא ביתא: **אמת מרחקן מיליה.** זו בתחילת אל"ף בי"ת וזו באמצע וזו בסוף: **אחד כרעא.** כל אות ואות שבו עומדת על רגל אחד: **אמת מלבן לבוני.** מושבין תחתיה אותיותיו כמין לבינה דאל"ף הרי יש לה ב' רגלים ומושבה טוב ורגל השני רחב: **אתאוה לו.** בתמיה. וכן כולן: **ע"כ מדת הרשעים.** כן הוא נדרש אצל רשעים: **אם את בוש.** מלחטוא: **ג"ר ד"ק גור בדוק.** נפסק תהא לגורה תחת כסאי ודוק שמים: **י"ם כ"ל.** גיהנם קרוי ים כל לפי שהרוב הולכים שם: **אמר שר של גיהנם.** ליס שלי תן את כל העולם ואפי' ישראל: **אמר ליה אח"ס בט"ע גי"ף.** אלפא ביתא היא אצל א"ת ב"ש וכולן סדורות בספר יצירה: **אני חוס עליהם על שבעטו בגיף.** בניאוף: **דכ"ץ.** נוטריקון דכים כנים צדיקים: **אין לך.** גיהנם חלק בהן בישראל: **ומרז"ן ש"ת.** ואומר שר של גיהנם זונני מזרעו של שת כל העובדי כוכבים וישראל: **א"ל ב"ם.** אמר לו הקב"ה לא יהא לך חלק בהם: **ג"ן ד"ס.** אמר הקב"ה אוליכם לגן הדס לגן עדן: **ה"ע ו"ף.** הנני עף ברעב: **ז"ץ ח"ק.** הללו זרעו של יצחק הם ולא אתנם לך: **ט"ר י"ש כ"ת.** שמור לי והמתן יש לי כתות אחרות:

מתני'

גרועי קא מגרע ליה דאמר רבי חייא בר אבא מנצפך צופים אמרום. וא"ת דהכא משמע[א] דבפתוחה קאמר דצופים אמרום ובפ"ק דמגילה (דף ג:) פריך עלה דר' חייא בר אבא מאלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר ועוד האמר רב חסדא מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים משמע דר' חייא[ב] בסתומה איירי ואור"י דהכי קאמר התם ועוד האמר רב חסדא[ג] ועוד אי רבי חייא בר אבא בסתומה איירי תקשה נמי דרב חסדא אלא ודאי בפתוחה איירי והא דנקט מנצפך ולא נקט להו כסדר אלפא ביתא משום דמנצפך משמע מן צופים[ד] [ל]: **נבוב בובן בהר רהב.** תימה דאמאי נקט להו כיון דלא הוה בלוחות: **א"ל לר' יהושע בן לוי אתו דרדקי כו'.** [מ] בירושלמי ובבראשית רבה (פ' א) קאמר דר' אליעזר ור' יהושע הוו אותן דרדקי וחולק על הש"ס שלנו והא דאמר בפרקי דר' אליעזר שלא למד ר' [נ] אליעזר תורה אלא עד שהיה גדול היינו שלא עסק עד שנעשה גדול: **אית דגרסי בא ליטמא פתחין לו.** כלומר יש לו פתחים ליכנס בא ליטהר מסייעין אותו שפותחין לו פתח ליכנס והיינו דומיא דלעיל דשביק ליה פתח ליכנס ולהנהו דגרסי בא ליטמא פותחין לו צריך לומר דמסייעין אותו הוי טפי מפותחין[ה]:

נתכוין

מסורת הש"ס

א) מגילה ב:, ב) ג"ז שם, ג) [שם ויומא פ. תמורה טז:], ד) יומא פ., ה) [נ"ל בהר רהב], ו) [עי' עירובין נד: אין תורה נקנית וכו'], ז) [מנחות כט: ע"ש], ח) יומא לח: ע"ז נה. מנחות כט:, ט) [דף ג:], י) [ברכות סג.], כ) [שם], ל) [ועי' תוס' מגילה ב: ד"ה ועוד], מ) [מגילה פ"א ה"א], נ) אבות דר"נ פ"ו,

הגהות הב"ח

(א) גמ' להיכן אוליכם לגן: (ב) רש"י ד"ה מיהוה וכו' תרוויהו ולא הוה ידעי:

רבינו חננאל

דעלויי עליה דכל אות שהיתה כתובה בלוחות חשובה היא ומעולה מן האותיות שנתוספו אח"כ, ובלוחות לא היה מ"ם אלא סתומה, כרב חסדא דאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. פי' מ"ם סתום, מכל צד הוא סתום כמו סמ"ך, וכיון שהיו האותיות כולן בלוחות חרוצות חרותות מפולשות, הרי (כיס) [אות] האמצעי כגון הלובן שלהן אם יש במה להיסמך בהן עומד הלבן בלוח, אבל מ"ם וסמ"ך שאין להם במה להיסמך, בנס עומד הלבן שבתוכם, שאילו נפל הלבן היה נראה מקומו נקב ואין בו צורת האות. לפיכך המ"ם סתום כיון שהיה חרות בלוחות יש בו עילוי, אלא המ"ם הפתוח גרוע הוא וכיון שעשה הסתום פתוח גרועי גריעה שהפתוחין מחודשין ולא היו בלוחות, דא"ר ירמיה ואיתיביה ר' חייא בר אבא מנצפך צופים אמרום. ופריך לעולם מהוה הוו בלוחות הפתוחות והסתומות, שאין נביא יכול לחדש דבר, וכך היו מתוקנין להיות הפתוחות בראש התיבה ובאמצעה, והסתומות בסוף התיבה. ורוב העם מן הסופרים ההדיוטות שכחום, והיו כותבין הסתומין בין באמצע תיבה בין בסוף תיבה, וכן הפתוחות, עד שחזרו ב"ד ותיקנום להם כאשר היו מסורין מיוסדין בידיהן. וכיון שהיתה ירכתי הכתב מפולשות מצד זה לצד זה קיימא דרב חסדא שהיה נראה מאחוריו הפוך, כדרך הנקרא כתב שע"ג זכוכית מאחוריו.

תורה אור השלם

1 אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי: ויקרא כז לד

2 אִם לַלֵּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנָוִים יִתֶּן חֵן: משלי ג לד

מוסף רש"י

בנס היו עומדין. שהיתה חקיקתן משני עבריהן הלכך שאר אותיות יש להן מקום דבק, אלא מ"ם וסמ"ך היתה באויר (מגילה ג.). **מנצפך.** כפל אותיות, **צופים אמרום.** נביאי הדורות (מגילה ג.). **אם ללצים.** הוא בא להתחבר, הוא יליץ. לא ימנעוהו ולא יעזרוהו, אם לענוים הוא בא להתחבר יתן לו חן מי שבידו ליתן (יומא לח:) או: הוא יליץ, הקב"ה יליץ אותו, כלומר פותח לו להיות לץ (מנחות כט:). **בא ליטמא.** כיון שבא אדם ליטמא ולהיות רשע, **פותחין לו.** פתח הטומאה ליכנס בו, מספיקין בידו ואין מונעין ממנו מן השמים לעכבו (יומא שם).

מוסף תוספות

א. [ד]באותיות הכפופות ובמ"ם. ריטב"א. ב. [ב]אותיות הפשוטות והמ"ם. ריטב"א. ג. בדרך מה נפשך, דבין דלהוו פתוחות או סתומות תיקשי הא דתניא אלה המצוות וכו'. ריטב"א. ד. כלומר מן צפך, כלומר אלו אותיות שקבלן ישראל מן צופיך. רמב"ן. ומשום לשון נופל על הלשון נקרא מנצפ"ך בלשון 'צופיך'. תוס' מגילה ב: ד"ה ועוד. ה. דמעיקרא שבקו ליה פתחא. תוס' הרא"ש.

רב נסים גאון

פרק שנים עשר הבונה

אמרו ליה לר' יהושע בן לוי אתו דרדקי לבי מדרשא ואמרו מילי דאפי' בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו. בתחילת בראשית דר' אושעיא אמרו מעשה היה ביום סגריר ולא נכנסו חכמים לבית הוועד והיו שם תינוקות, אמרו באו ונעשה כצופים כו'. ויש אומרים ר"א ור' יהושע ור"ע היו, קראו עליהן גם במעלליו יתנכר נער. ומשכחת לה בגמ' דבני מערבא בפ' מגילה נקראת [הל' ט].

סליק פרק הבונה